

14.06.2016

М. Хвесик, академік НААН, доктор економічних наук; І. Бистряков, доктор економічних наук; Д. Клиновий, кандидат економічних наук, с. н. с. (Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»)

Природне багатство України: загальнопорівняльна характеристика

Природне багатство є матеріально-енергетичним ресурсом (капіталом) природного походження, що несе в собі актуальний потенціал безпосереднього використання у виробництві в системі національної економіки в умовах ринку ([Економіст](#)).

Природне багатство входить до системи національного багатства, котру можна визначити як суму чистої вартості капіталу активів країни та її чистих вимог до іншого світу, включаючи природний, людський, вироблений фінансовий, виробничий та невиробничий капітал. У цій системі природне багатство належить до невироблених нефінансових активів.

Останні в загальному розумінні не є продуктами людської праці, а тому природні ресурси в будь-якому випадку потребують прикладання такої праці для освоєння й забезпечення участі в системі національного господарства як ресурсу і тільки у такому разі стають капіталом. Людська праця може прикладатися саме до доступних природних ресурсів, а тому лише їх можливо оцінити як природне багатство країни. Отже, не всі природні ресурси є багатством, а тільки ті, що, по-перше, готові на сьогодні до безпосереднього використання в господарському обігу, а по-друге, капіталізовані, тобто є об'єктом прикладання людської активності та створюють додану вартість, капіталізуються в системі національного господарства. Саме недокапіталізація природних ресурсів та інших наявних активів визначена як головна причина існування бідних держав з великою кількістю природних і людських ресурсів видатними сучасними економістами Е. Де Сото та Е. Райнертом. Їх роботи присвячені проблемам капіталізації економіки і подоланню бідності, необхідності повноцінного, перш за все інституціонального й калькуляційно-облікового залучення некапіталізованих та недокапіталізованих ресурсів суспільного виробництва в господарський обіг із застосуванням найновітніших технологічних й економічних механізмів, які випробували себе в інших сферах використання національного багатства – виробничого, фінансового та людського капіталу тощо.

Фахівцями Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук

України» вартість природного багатства України визначено у розмірі 1,06 трлн грн. При цьому поресурсна структура природного багатства є такою: водний капітал становить 6,4 % від загальної вартості (67, 9 млрд грн); земельний – відповідно 44,7 (473,9); лісовий – 7,9 (84,6); мінеральний – 24,8% (263, 0 млрд грн). За агрегованим підходом екосистемна складова природного багатства дорівнює 16,2 % від його підсумкової вартості, а саме 170, 6 млрд грн (розрахунок здійснено за станом на 01.01.2013 р. відповідно до курсу 8 грн/дол. США).

У підсумку така структура природного багатства достатньою мірою кореспондується з визначеною на сьогодні ученими-географами та економістами структурою природно-ресурсного потенціалу України, основу якого становлять земельні та мінерально-сировинні ресурси. При цьому земельний капітал є головним ресурсом, мінеральний – відіграє провідну роль у формуванні виробничого потенціалу держави, водна та лісова складові мають вагомиме структуроформуюче і допоміжне значення для національного господарства, екосистемний ресурс, який включає природно-рекреаційну складову, екологічні послуги, відновлювану ренту, біологічні фауністичні та флористичні ресурси, повітряний, кліматичний ресурс й інші невраховані корисні екосистемні ефекти, виконує важливу функцію капіталізатора природного багатства в системі національного господарства України.

У результаті порівняння структури природного багатства, запропонованої фахівцями ДУ ІЕПСР НАН України, та досліджень природно-ресурсного потенціалу України українського географа-економіста В. Руденка встановлено, що структуру вітчизняного природно-ресурсного потенціалу формують земельні (44,4 %), мінеральні (28,3) водні (13,1), лісові (4,2), а також фауністичні й природно-рекреаційні ресурси (близько 10,0 %). Зіставлення цієї структури та отриманих даних виявило як пряму кореляцію, так і помітний збіг, особливо питомої ваги земельних ресурсів у структурі ПРП та природного багатства. Відносно незначним є відхилення за питомою вагою мінерально-сировинних і лісових ресурсів і дещо більшим – в оцінці водних ресурсів, що підтверджує правильність висновку про їх суттєву недооцінку та недокапіталізацію на сьогодні. Отже, порівняння ознак вартості природного капіталу свідчить, що отримана шляхом розрахунків структура вартості природного багатства як актуального, залученого в господарський обіг капіталу виявила об'єктивну відповідність вартості його складових природно-ресурсному потенціалу окремих ресурсів. Тобто структура вартості актуальної економічної оцінки природних ресурсів відповідно корелюється аналогічним показникам їх потенціальної оцінки в

економіко-географічному вимірі. Таким чином опосередковано підтверджується як валідність проведених у ДУ ІЕПСР НАН України розрахунків, так і гіпотеза про значний вплив фізико-географічних чинників та якісних ознак відповідних компонентів природних ресурсів на їх вартість як складових багатства.

Про зіставність отриманих даних з іншою наявною у відкритих публікаціях інформацією, а також про недостатній рівень капіталізації природного багатства України порівняно зі світовим свідчать дані Всесвітнього банку й Програми розвитку ООН. Так, згідно з ними, у структурі національного багатства світу в цілому природні ресурси становлять 20 %, накопичені матеріальні блага – 16, а людський капітал – 64 %. Сукупний показник світового багатства у 2012 р. склав 223 трлн дол. США, а отже, природне багатство світу може бути оцінене приблизно у 44,6 трлн дол. США. Україна належить до середньозабезпечених природними ресурсами держав, проте з відносно зниженими показниками природного багатства через низький рівень капіталізації природних ресурсів.

Порівняння вартості природного багатства виявило, що цей показник в Україні приблизно у 20 разів менший, ніж, наприклад, у США. При цьому їх географічна площа лише в 16 разів більша, ніж нашої держави, а отже, питома концентрація вартості природного багатства в США на одиницю площі не є набагато вищою (лише 20 %). Зазначене свідчить, з одного боку, про рівень його недокапіталізованості в нашій країні, а з іншого, що проведені в ДУ ІЕПСР НАН України розрахунки вартості природного багатства є зіставними з даними Світового банку та ООН.

Вартість світового природного багатства постійно зростає. Так, за оцінками, на початок 2000-х років вона складала 4011 дол. США на душу населення і дорівнювала 28,1 трлн дол. США, а за станом на 2012 р. збільшилася на 16,5 трлн дол. до 6352 дол. США на душу населення за рахунок подорожчання природних ресурсів, особливо водних та енергоносіїв, приросту розвіданих запасів корисних копалин у США, Бразилії, Австралії, країнах Африканського континенту, подальшої капіталізації природних ресурсів тощо. В Україні на 2012 р. показник забезпеченості природним багатством на душу населення становив 2 922 дол. США (за курсом 8,0 грн/дол. США), що в 2,17 разу менше від світового. Це обумовлено тим, що територія нашої держави є достатньо густонаселеною.

Важливим є зіставлення територіальної концентрації природного багатства України і провідних держав світу. Так, його вартість в Україні дорівнює 1,06 трлн грн, або 133 млрд дол. США, що становить 0,29 % від світової загалом. При цьому наша держава займає 0,41 % суші планети.

Територіальна концентрація природного багатства в Україні оцінюється в 220,5 тис. дол. США на 1 км², у світі – 299,4 тис. дол. США на 1 км², тобто приблизно три чверті середньосвітового показника.

Отже, наведені дані свідчать, що показники вартості і територіальної концентрації природного багатства України, забезпеченості ним населення країни є зіставними, проте дещо нижчими, ніж у середньому у світі. Зазначене обумовлене, крім географічних факторів, низьким рівнем капіталізації природних активів нашої держави, диспропорціями в купівельній спроможності долара США й гривні та вітчизняних курсах валют.

Порівняна оцінка вартості природного багатства України в золотому еквіваленті дає змогу вирахувати цей показник у грошовому вимірі. Зокрема, 1,06 трлн грн сьогодні коштує більше 3,0 тис. т золота в ринкових цінах (1 т золота – приблизно 33 млн дол. США), для перевезення якого необхідно близько 70 вантажних залізничних вагонів стандартної вантажопідйомності. І це зважаючи на те, що за останні 15 років ціна на золото на світових ринках зросла вчетверо. За оцінками американських учених, увесь світовий золотий запас, який за станом на 2014 р. оцінювався у 30 тис. т, лише у десять разів перевищує цю суму, отже, у вартісному вимірі природне багатство України дорівнює одній десятій частині золотого запасу світу загалом.